

UNELE OBSERVAȚII ASUPRA TRĂSĂTURILOR ESENȚIALE ALE INFRAȚIUNII DIN NOUL COD PENAL AL ROMÂNIEI

Roxana Oana IONESCU*
Ion IFRIM**

ABSTRACT: *The authors examine the issues raised by the key characteristic of the offense according to the new Romanian Criminal Code in relation to the Criminal Code in force, pointing out some observations on those features of the offense in the new Criminal Code.*

KEYWORDS: *criminal offense, guilt, unjustified imputability*

JEL CLASSIFICATION: *K 14*

Noul Cod Penal al României adoptat prin Legea 286/2009¹ prin asumarea răspunderii de către Guvern se situează și el pe poziția necesității unei definiții a infracțiunii printre dispozițiile codului penal adoptând însă o definiție formală a infracțiunii. În felul acesta noul cod penal se deosebește de codul penal în vigoare care după cum se știe cuprinde o definiție substanțială (sau *semisubstanțială*) a infracțiunii.

În viziunea doctrinei române (Dongoroz, 2000), infracțiunea este un segment de viață, o manifestare umană episodică care s-a produs cândva și s-ar putea să se mai producă, pe care legiuitorul o evaluează în raport cu criteriile proprii ca prezentând un pericol pentru ordinea socială impunându-se împiedicarea, repetării ei prin folosirea constrângerii (adică a pedepsei). Dacă ar fi să reducem infracțiunea la forma cea mai simplă și mai schematică de exprimare am spune că infracțiunea este o *ciocnire* de voințe: aceea a făptuitorului și aceea a legiuitorului, precum și rezultatul acestei ciocniri, anume înfrângerea (prin săvârșirea infracțiunii) a voinței legiuitorului.

Noua definiție este astfel formulată, infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o (art.15 al.1.C.pen.). Conceperea în acest mod a trăsăturilor esențiale ale infracțiunii reprezintă o

* Lector univ. drd., Universitatea „Spiru Haret”, București, e-mail: rionescu_2007@yahoo.com, ROMÂNIA.

** Drd., cercet. șt. III, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române, e-mail: ionut_ifrim24@yahoo.com, ROMÂNIA.

¹Publicată în *M.Of.nr.510 din 24 iulie 2009*.

noutate în raport și cu noul cod penal adoptat prin Legea nr. 301/2004², care definea infracțiunea ca fapta prevăzută de legea penală, care prezintă pericol social și este săvârșită cu vinovăție.

Așa cum se observă, noua definiție abandonează ideea că infracțiunea este fapta care prezintă pericol social, satisfăcând astfel cerințele doctrinei de a se renunța la pericolul social ca trăsătură esențială a infracțiunii³, ceea ce o situează pe pozițiile unei concepții formale asupra definiției infracțiunii. De asemenea, în noul cod penal nu s-a renunțat numai la elementul de pericol social, mai mult, s-a renunțat și la definirea scopului legii penale. S-a considerat, pe drept cuvânt, că textul la care s-a renunțat nu cuprinde o reglementare anumită ci este mai mult o expunere de principii, expunere care este și incompletă deoarece nu enumeră toate valorile sociale apărute de legea penală împotriva infracțiunilor ci numai pe cele mai importante, celelalte fiind cuprinse sub o formulă globală „*întreaga ordine de drept*”⁴. Sub acest aspect noua definiție constituie un pas înainte și apropie doctrina penală română de celelalte doctrine care definesc în acest mod infracțiunea (infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală săvârșită cu vinovăție).

În această nouă viziune, prima trăsătură esențială a infracțiunii este aceea ca fapta să fie prevăzută de legea penală, prioritate pe deplin meritată a acestei trăsături esențiale și pe care o regăsim și în Codul penal în vigoare, chiar dacă pe o altă poziție decât cea prioritară. Se confirmă astfel, ideea exprimată și de profesorul Vintilă Dongoroz, după care norma „*crează*” infracțiunea, ea constituie haina juridică a faptei, cadrul legal care atribuie faptei concrete caracterul de faptă prevăzută de legea penală; în lipsa ei este de la sine înțeles că nu se poate vorbi de infracțiune deoarece nu există incriminare.

O anumită ambiguitate pe care provoacă totuși prima trăsătură esențială a infracțiunii (fapta să fie prevăzută de legea penală) este vorba de înțelesul noțiunii de „faptă” a fost clarificată în doctrina penală.

S-a argumentat în mod corect că în măsura în care legea folosește noțiunea de *faptă* într-un mod generic, fără a preciza dacă este vorba de faptă concretă sau de faptă descrisă în norma de incriminare, trebuie să admitem că fapta prevăzută de legea penală nu poate fi decât o faptă concretă, deoarece numai o atare faptă ar putea să se raporteze la norma de incriminare pentru a constitui infracțiune. Fapta concretă nu se identifică niciodată cu fapta descrisă în normă, ci numai se compară cu aceasta, verificându-se dacă trăsăturile faptei concrete corespund descrierii din textele incriminatorii. (Dongoroz, 2000)

Noua definiție, a infracțiunii menționează *vinovăția*, socotită ca doua trăsătură esențială a infracțiunii, sistematizată, cum este firesc, după trăsătura privitoare la fapta prevăzută de legea penală; spre deosebire de legea în vigoare care situează vinovăția înainte de cerința ca fapta să fie prevăzută de legea penală.

Noua sistematizare care dă prioritate cerinței ca fapta să fie prevăzută de legea penală în raport cu vinovăția a fost convingător justificată în doctrina penală. S-a motivat că organele judiciare în practică se preocupă mai întâi de existența unei norme de incriminare care să prevadă fapta cu care au fost sesizate și numai după aceasta verifică dacă fapta

² Publicată în *M.Of. nr.575 din 29 iunie 2004*.

³ Pe cale de consecință s-a renunțat și la textele care defineau pericolul social al faptei sau noțiunea de „faptă care nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni” (art.18 și 18¹ C.p. în vigoare).

⁴ Art.1 din cod penal în vigoare are un caracter *proclamativ* subliniind că scopul legii penale este acela de a apăra statul român împotriva infracțiunilor.

prevăzută de legea penală a fost săvârșită cu vinovăție. Pe de altă parte o atare sistematizare ține seama că vinovăția constituie un *posterius* (Antoniou, 2002), adică presupune existența în mod obiectiv a unei fapte prevăzute de legea penală în raport cu care urmează să se analizeze poziția psihică a făptuitorului.

Poziția vinovăției printre trăsăturile esențiale ale infracțiunii poate provoca unele nedumeriri. Într-adevăr, principial, prevederea faptei în legea penală, adică tipicitatea faptei concrete, ar putea sugera ideea că această prevedere se referă nu numai la elementele obiective ale faptei, ci și la cele subiective.

Într-adevăr, există multiple modele de incriminare care cuprind date și cu privire la vinovăție (așa de pildă, în cazul infracțiunii săvârșite din culpă, modelul legal prevede obligatoriu culpa, ca element al conținutului constitutiv al infracțiunii); Foarte rar modelul legal cuprinde și intenția ca trăsătură constitutivă; un exemplu ar fi infracțiunea de coliziune (art. 345 al. 2) unde în conținutul agravat al infracțiunii apare explicit trimiterea la intenția cu care a acționat făptuitorul).

Această situație se explică prin aceea că imensa majoritate a infracțiunilor se comit printr-o atitudine pozitivă (*prin acțiune*) operând prezumția dedusă din art. 19 al. 2 că în asemenea cazuri conduita făptuitorului are la bază intenția. O asemenea prezumție dedusă din art. 19 al. final al legii în vigoare integrează, completează toate conținuturile de infracțiune care se comit prin acțiune, asemenea infracțiuni neputând fi comise decât cu intenție. Cu toate acestea, tipicitatea (fapta să fie prevăzută de legea penală) fiind enumerată ca o trăsătură esențială, deosebită de vinovăție, înseamnă că această cerință nu poate să se refere decât la concordanța elementelor obiective ale faptei cu acele ale conținutului infracțiunii.

În viziunea doctrinei penale române (Dongoroz, 2000) vinovăția reprezintă un element al laturii subiective a infracțiunii și se înfățișează în forma intenției, a intenției depășite (*praeterintenta*) și a culpei; totodată ea reprezintă și o trăsătură esențială a infracțiunii (art. 16 al. 2 C.p). Semnalăm ca pozitiv că în definiția vinovăției a fost introdusă în noul cod penal și intenția depășită ca o formă mixtă a vinovăției.

Noua reglementare nu a mai menținut așadar actualul art. 19 al. 3, ca fiind susceptibil fie de inechități (nu poate fi evaluată identic inacțiunea intenționată cu cea din culpă) fie de controverse (dacă art. 19 al. 3 se referă și la omisiunile improprie). De asemenea este pozitivă renunțarea la diferențierea de tratament care există în prezent (art. 19 al 3 C.pen.) între infracțiunile săvârșite prin acțiune (*comisive*) și cele săvârșite prin inacțiune (omisive).

După cum se știe în prezent infracțiunile omisive ar putea fi săvârșite fie cu intenție fie din culpă în afara de cazul când legea sancționează numai săvârșirea faptei cu intenție (de pildă, când omisiunea este însoțită de expresiile „*cu rea credință*” sau „*cu știință*”). În lipsa unor atari expresii omisiunea se sancționează identic fie că s-a comis cu intenție, fie din culpă.

O atare rezolvare a fost criticată pe drept cuvânt în doctrină subliniindu-se că între cele două comportări omisive există o deosebire evidentă de pericol social ceea ce ar trebui să se reflecte și în sancționarea lor diferită (de exemplu, o persoană observă că sub ochii săi se comite un omor; dacă intenționat nu denunță fapta atunci atitudinea sa va prezenta un grad de pericol mult mai mare decât dacă, preocupată de ocupațiile zilnice, persoana omite să denunțe fapta la care a fost de față.

Această evaluare diferențiată a celor două situații sub aspectul pericolului lor social este evitată de noul cod penal care unifică situațiile de mai sus prevăzând că atât faptele comise cât și cele omise constituie infracțiuni când sunt comise cu intenție, iar din culpă numai când legea prevede aceasta în mod explicit.

Noul cod penal introduce o dispoziție nouă reglementând situația infracțiunii comise săvârșită prin omisiune. O atare completare a noului cod penal nu a fost cerută de doctrină și nici de jurisprudență, problema în sine fiind rezolvată în doctrina penală într-un mod definitiv și indiscutabil. În doctrină s-a precizat că o infracțiune comisivă (când făptuitorul face ceea ce legea interzice) poate fi săvârșită și prin omisiune (de pildă, mama care refuză să-i dea copilului nou născut să manânce ca acesta să nu mai supraviețuiască, comite o faptă pe care legea o interzice, uciderea copilului nou născut). O atare combinație este cunoscută de multă vreme în doctrina penală română în sensul că o comisiune poate fi realizată prin omisiune după cum o omisiune poate fi realizată prin comisiune dar nu a constituit niciodată în legislația română obiect de reglementare.

Pe lângă aceste două trăsături esențiale (cerința ca fapta să fie prevăzută de legea penală și să fie săvârșită cu vinovăție), noul cod penal introduce printre trăsăturile esențiale ale infracțiunii două noi trăsături și anume: caracterul „*nejustificat*” al faptei (adică lipsa cauzelor justificative) precum și caracterul *imputabil al faptei*. Noțiunea de nejustificat în limba română are semnificații multiple (nejustificat de severă, de blândă, nejustificat în sensul de a nu avea un temei, o rațiune, etc.) și nu numai aceea de lipsă a unor cauze justificative. Alineatul 2 al textului a rămas neschimbat potrivit noului cod penal (infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale).

Referindu-ne la caracterul nejustificat al faptei observăm că o astfel de trăsătură esențială a infracțiunii nu există în legea penală în vigoare, deși doctrina penală a relevat că este posibil ca o faptă concretă să întrunească toate trăsăturile pozitive enumerate de lege și inclusiv condiția negativă (să nu existe nici una dintre cauzele care să înlăture vreuna din aceste trăsături) și cu toate acestea fapta să nu constituie infracțiune ci să fie permisă de ordinea juridică penală.

Doctrina penală modernă a introdus astfel în evaluarea ca infracțiune a faptei concrete o nouă realitate de referință și anume caracterul ei nepermis în lumina ordinii jurice de ansamblu (cauze justificative). Ca urmare, o faptă ar constitui infracțiune dacă este prevăzută de legea penală, este săvârșită cu vinovăție și este, în ansamblul său, considerată nepermisă de ordinea juridică de ansamblu. Această realitate în trecut nu era enumerată pe lângă celelalte trăsături esențiale ale infracțiunii deoarece, propriu zis, ea reprezintă o caracterizare *de ansamblu* a faptei concrete. Aceasta, deși întrunea trăsăturile esențiale ale unei infracțiuni adică există ca faptă cu relevanță penală, era prevăzută de legea penală iar autorul a acționat cu procesele psihice similare vinovăției, nu constituia, în lumina acestei evaluări de ansamblu, infracțiune, ci reprezintă o faptă licită (permisă). Ca urmare, în mod corect noul Cod penal a admis ca în sistematizarea materiei infracțiunii să existe, pe lângă enumerarea trăsăturilor esențiale pozitive ale acesteia și imediat după aceasta, cerința negativă și anume inexistența cauzelor justificative⁵. În felul acesta

⁵Cauzele justificative sunt reglementate în noul Cod penal în art.18-22, astfel: dispoziții generale (art.18 C.pen.), legitimă apărare (art.19 C.pen), starea de necesitate (art.20 C.pen), exercitarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații (art.21 C.pen), precum și consințământul persoanei vătămate (art.22 C.pen.).

infracțiunea ar putea fi definită în mod corect atât prin trăsăturile pozitive (ca fapta să fie prevăzută de legea penală și să fie săvârșită cu vinovăție) cât și prin inexistența unor cauze justificative.

Îndepărtându-se de la o atare definiție noul Cod penal a introdus încă o trăsătură esențială aceea a *imputabilității* faptei persoanei care a săvârșit-o, ca cea de-a patra trăsătură esențială a conceptului de infracțiune.

În doctrina penală s-a subliniat de mult caracterul *echivoc* al noțiunii de imputabilitate. Aceasta poate să aibă sensul de legătură cauzală (o faptă este imputabilă lui X deoarece este efectul acțiunii acestuia) după cum poate avea și sensul de vinovăție (o faptă este imputabilă lui X pentru că a comis fapta cu vinovăție). În ambele ipoteze noțiunea de imputabil apare ca inutilă deoarece atât legătura de cauzalitate cât și vinovăția sunt subliniate implicit sau explicate prin contribuția celorlalte trăsături. Fapta cu relevanță penală implică concomitent o acțiune sau omisiune, urmarea imediată a acestora și implicit legătura dintre manifestarea externă și urmarea imediată, iar vinovăția apare explicit ca o noțiune distinctă în formularea trăsăturilor esențiale ale infracțiunii.

Unii autori folosesc termenul în sensul de răspundere penală incluzând imputabilitatea de fapt și cea psihică; alți autori (mai ales cei italieni) folosesc acest termen în sens de capacitate psiho-fizică iar profesorul Dongoroz consideră că imputabilitatea exprimă apartenența fizică și morală a unui fapt la autorul care a săvârșit o faptă (a pune pe seama cuiva) (Dongoroz, 2000). De asemenea, profesorul face deosebirea între cauze de neimputabilitate explicită și implicită (Dongoroz, 2000).

Noțiunea de imputare a unei fapte săvârșite cu vinovăție ca o nouă trăsătură esențială a infracțiunii apare ca o tautologie, deoarece vinovăția a fost deja trecută printre trăsăturile esențiale ale infracțiunii și ca atare n-ar putea figura de două ori în calitate de trăsături esențiale ale infracțiunii. Am sugera ca infracțiunea să fie definită ca o faptă prevăzută de legea penală fără să fi intervenit vreuna din cauzele justificative prevăzute de lege, și săvârșită cu vinovăție.

BIBLIOGRAFIE

- Antoniou, G. (2002). *Vinovăția penală*. Editura Academiei Române.
Dongoroz, V. (2000). *Drept penal, (Tratat), reeditarea ediției din 1939*. București: Asociația Română de Științe Penale.